

ՔԱՐԵՐԸ ԿԱՃԻՆ ԹԷ ՈՉ.

Այս հարցմանը ընդհեր գեռ շատ կան ամէն տեղ. ասով ալ կիմացուի թէ բնա. կան պատմութեան գիտութիւնը շատ տարածուած չէ հասարակ ժողովրդոց մէջ: Հերկուած գաշտի մը երեսէն թէ որ քարերը ժողովես՝ մէկդի ձգես, քանի մը տարիէն կտեսնես որ գաշտը նորէն քարերով կծածկուի. եւ ասոր պատճառը չգիտցողը կսկսի կարծել թէ քարերը կաճին: Այս ծուռ կարծիքը փարատելու համար առաջ այս գիտնալու է որ աճում ըսելով կհասկընամք որ եւ իցէ բանին դրսէն ներս նիւթ առնելով մեծնալը. զոր օրինակ տղան կաճի կըսեմք, վասն զի կերակուր կուտէ, կերածը արիւն կգառնայ, եւ արիւնէն կձեւանան միս, ոսկոր, կաշի եւ այլն: Ըսել է թէ մարմին մը աճելու համար պէտք է յարմարութիւն ունենայ դրսէն ներս նիւթ առնելու եւ իրեն հետ միացընելու: Արդ այդպիսի աճում քարերուն վրայ ոչ երբէք կտեսնուի:

Դարձեալ, բոյսերն ու կենդանիները որ աճեցուն են, որոշեալ ձեւով մը կաճին. ինչպէս ճճին, թռչունը, շունը, նոյնպէս եւ ծառը, վարդենիքը, յորոց չես կրնար կտոր մը պակսեցընել՝ առանց վնասելու անոնց, այլ եւ ոչ աւելորդ կտոր մը աւելցընել՝ առանց զանոնք ցուցանք կամ հրէշ դարձընելու:

Դաշտին երեսի մանր քարերը տղայ ըսուիլ չեն կրնար, եւ ոչ խոշորները ծեր ըսուիլ: Անոնք ամէնն ալ քարերու ժայռերու եւ լեռներու կտորներ են: Թէ որ մէկ քար մը իրեք կտոր ընես, ամէն մէկ կտորը թէպէտ եւ ամբողջէն պզտիկ կլինի, բայց անոր ամէն յատկութիւնները կպահպանէ: Չեմք ըսեր թէ անով մեծ քարը սպանուեցաւ, կամ թէ անով հարկաւոր կտորէ մը զրկուեցաւ: Կրնամք նոյնպէս հին ուռիի կոճ մը իրեք կտոր բաժնել. բայց երբ ամէն մէկ կը-

տորը գետինը թաղեմք, կրնան արմատ ձգգել ու աճիլ. բայց ո՞վ կրնայ նոյնպէս տընկել այն քարին կտորները եւ յուսալ որ արմատ ձգեն: Ուրեմն քար ըսածդ ամենեւին այս տեսակ աճում չունի ու չկրնար ունենալ:

Հանքերը, ուստի եւ ամէն տեսակ քարերը, կրնան մեծնալ, խոշորնալ, բայց ոչ կենդանեաց եւ ոչ բուսոց պէս՝ է անոնց մեծնալը: Հանքերը շատ անգամ կանոնաւոր ձեւով մը կգտնուին, եւ կըսուին ըխրեղ (պիլոր). զոր օրինակ բիւրեղի ձեւով է խոշոր աղը, պաղեղը (շապ, շիպ), բորակը (կիւլեւիլի), շաքարը, եղեամը (գրաղը), եւ պաղած պատուհանին վրայի սառոյցը: Այս սառուցին վրայ գիւրաւ կերելի բիւրեղներուն աճիլը: Թէ որ ծառի ձեւով պաղած ձեւին վրայէն մէկ կտորը քերես, քերուած տեղէն շուտ մը կսկսին գէպ ի մէջտեղը նոր նոր ճիւղեր արձրկուիլ: Վասն զի սենեկին մէջ եղած ջրային գոլորշիները պաղ ապակիի վրայ դարնելով՝ առաջ ջուր կգառնան, եւ յետոյ բիւրեղի ձեւով ճիւղ ճիւղ կսառնին:

Նոյն երեւոյթը կրնայ տեսնուիլ նաեւ հասարակ աղին վրայ: Թէ որ ապակիին վրայ սաստիկ աղջուր կաթեցընես, ու գինիի ոգիքով վառած կանթեղի մը վրայ տաքցընես, քանի որ ջուրը ցնդի՝ մանր մանր քառակուսի բիւրեղներ կձեւանան, որ իրարու քով գալով կխոշորնան: Ահա այս կերպով ամէն տեսակ բիւրեղները կրնան խոշորնալ՝ երբոր իրենց վրայ նոր կտոր աւելնայ, բայց ներքին աճումն ամենեւին չունին: Թէ որ մէկը հարցնէ թէ հապա ինչէն կժողովուին նորէն գաշտին երեսը մէկդի ձգուած քարերը, ասոր պատասխանը յայտնի է. քանի որ արորը (սապանը) գետինը կմանէ, հարկաւ գուրդ կենն հողին տակը գտնուող քարերը: